

Stenen i grønne Dal.
(D. R. M. Nr. 10.)

Historie/Jyske Samlinger, Bind 5. række, 1 (1932)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_5rk_0001-PDF/ho_5rk_0001_75588.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=75588>

pdf genereret den : 28/5-2008

Stenen i grønne Dal.

(D. R. M. Nr. 10.)

Af August F. Schmidt.

Et særligt lærerigt og berømt Eksempel på, hvorledes Runeindskrifter i gammel Tid gav Anledning til allehånde Gisninger og ejendommelige Fortolkninger findes knyttet til Runestenen i Sønder-Vinge Sogn (Middelsom Herred) mellem Viborg og Randers. Runestenen har nu sin Plads et mindre passende Sted i Herregården Ulstrup's Havedige.

Om denne Runesten meddeler Ole Worm¹⁾, at han i Slutningen af et Håndskrift (hvilket siges ikke) har fundet følgende Optegnelse: »Anno Domini 1503 drog M. Jens Christoffersen, Canich udi Ribe fra Viborg oc til Randers. Da fant hand udi en Dall, som kaldes Grøndal, disse effterskreffne Ord udhugget i en Steen med kaaber Bogstaffue:

Kircker skulde bliffue til Fangetorn
oc Skalcke skulle trifuis,
oc Eldinge [o: Edlinge] fordriffuis,
oc Danske Mend wgieffue,
oc fange Tydske Sæder,
oc Hærremend skulle bliffue Kiøbmend,
oc Præster til Bønder oc Bønder til Widunder«.

¹⁾ Monumenta Danica 1650, 309.

Denne Spådom om Danmarks Fremtid havde både Rasmus Glad (Erasmus Lætus) og Anders Sørensen Vedel omtalt før Ole Worms Tid.

Vedel (f. 1542) optegnede uden Skygge af Tvivl i sit Hjærte Ulstrupstenens Indskrift som sålydende:

»Trell skall fange magt
 och edelt bliffue foract;
 Prest skall bliffue wunder¹⁾
 och Bunder til wunder;
 Dansk skall fange tydskes seed.
 Men wæ dig Danmarck derwid;
 och end staar stenen i grønnen dall«.²⁾)

Allerede i 1560 havde Rasmus Glad gjort »Stenen i den grønne Dal« og dens Spådom til Genstand for digterisk Behandling i den femte ecloga (»Myrmix«) af sine Bucolica, hvorved Grøndalsstenen blev den første Runesten, som nævnes i Litteraturen. Hans Christensen Sthen har også kendt »Indskriften« fra Ulstrup, hvilket fremgår af Vers 2755—66 i hans Skuespil »Kortvending«, der uden Tvivl er opført i Helsingør mellem 1565 og 1574.

I Ole Worms Tid fandtes ikke mere nogen Sten i Grøndal, en Dal i Ulstrup Skov, derimod henlå på Ulstrup Mark en stor Runesten, som man dengang

¹⁾ Fejl for Bunder.

²⁾ Verset findes i en haandskreven Notits (vistnok fra 1588), og er af C. F. Wegener meddelt efter det Vedelske Haandskrift Nr. 826 (Gl. kgl. Saml., Kgl. Bibliotek); se Wegener: Historiske Efterretninger om Anders Sørensen Vedel 1846, 164 og 1851, 158; jfr. Carl S. Petersen: Den danske Litteratur fra Folkevandringstiden indtil Holberg 1929, 564. Hos Resen VI, 114 nævnes Spaadommen ogsaa; findes i Gl. Kgl. Saml. 799 Fol., S. 100 (aftrykt i Skivebogen 1924, 64).

sagde var flyttet fra Grøndal. Worm og efter ham senere Forskere har derfor kaldt Stenen Grøndalsstenen. Dens Indskrift, der er stærkt medtaget, er først læst af L. F. A. Wimmer. Den lyder oversat til Nutidsdansk: »Tord rejste denne Sten efter sine Skippere (»Sø mænd«) Tore og Tove«.¹)

I Tidens Løb er der blevet skrevet adskilligt om Grøndalsstenen. Forskellige Steder findes Verset om Danmarks Fremtid citeret²); ja, der skal, efter hvad Jeppe Aakjær engang har meddelt mig, endog op imod vor Tid på Julius Strandbergs Forlag være skrevet en Folkebog om den. I Ulstrupegnen har man også vidst noget om den mærkelige Indskrift. En gammel Mand, der boede i Højbjærg Sogn, citerede den i følgende Form til Evald Tang Kristensen:

»Ædlingen fordrives
og Skalken trives
Præstegaarde skal blive til Købmandsgaarde
og Kirker til Fangetaarne.³)

Den gamle Mand føjer til sit Brudstykke af »Indskriften« følgende Bemærkning: »Det er jo en Spådom om, hvordan det skal komme til at gaa i de sidste Tider, naar Verdens Ende nærmer sig.«

Grøndalsstenen og dens Spådom har også været gjort til Genstand for et trykt Foredrag af den i sin Tid kendte Præst M. Mørk-Hansen: »En gammel Spådom«⁴), ligesom Verset også er blevet benyttet

¹) DRM II, Nr. 10.

²) Se Eksempler i DRM II, 82. Skivebogen 1924, 64. Jeppe Aakjær: Af min Hjemstavns Saga 1919, 96. Langs Karupaaens Bred 1929, 10 f.

³) Jyske Folkeminder VI, Nr. 101.

⁴) Jfr. Evald Tang Kristensen: Danske Sagn II, S. 346.

symbolsk i J ø r g e n B u k d a h l s litteraturhistoriske Værk: »Dansk national Kunst« 1929, S. 34, 43, 440.²⁾

O l e W o r m, som i Monumenta Danica aftrykker Lætus' Vers, gør opmærksom på, at et ganske lignende Vers er knyttet til en stor Sten i »grönan Dal« i J æ m t l a n d. Worm har læst herom i M e s s e n i i Specula Sueciæ, trykt 1612. Indskriften skulde være udhugget »gothicis literis« af Helsingalands Apostel S t e f a n (Hellig Staffen) på Erik Stenkilsons Tid og meddeles af Messenius i latinsk Oversættelse. På Svensk lyder Indskriften således:

»När svenske män taga utländske seder
Kyrkor och kloster rifvas neder
Än står stenen i grönen dal
När skalkar och bofvar trifvas
Och ärlige män fördrifvas
Än står stenen i grönan dal
När prester varda bönder
Och bönderna varda vidunder
Då ligger stenen i grönan dal.«

Messenius føjer til, at Ærkebiskop Laurentius Petri, da han hørte, at Stenen var falden omkuld, »säg strax vara dit rest och sådant uthskrefvet«, hvorefter en Præst, Jesper Marcusson, digtede en Vise om Sagen, »hvilken sång Svea och Göta inbyggjare ännu i thenna dag, icke utan stort förunder, uti sina samqväm sjunga.«

Da Ole Worm havde læst dette, gjorde han sig store Anstrengelser for at få nærmere Oplysninger om den

²⁾ Jfr. min Artikel: En gammel Spaadom (i „Fyns Venstreblad“ 5. April 1930).

jæmtlandske Sten; men de førte ikke til noget Resultat, da ingen i Jæmtland kunde finde Stenen. I 1631 skriver Messenius (*Schondia illustrata*, Tom 12), at Indskriften sandsynligvis er frit opdigtet, da hverken Olaus Magnus eller Johannes Magnus har hørt Tale om den, og Sproget er aldeles nyt. I Tom 13 siger han rent ud, at det, Jesper Marcusson har fundet i Ærkebispens Bibliotek, var en af Katolikerne i Striden mod Lutheranerne opfunden Spådom, der var bleven — i al Hemmelighed — spredt rundt i Landet og lagt i Hellig Staffens Mund, og som siden af Hr. Jesper i ny Omskrivning blev benyttet i Liturgistriden mod Katolikerne. Messenius føjer til, at dette er så meget troligere, da Stenen, ofte eftersøgt, ikke nogensinde har kunnet findes, ikke engang i Undersåkers Sogn, hvor Grøndal ligger.¹⁾

Stenen findes nu godt nok, men ikke i Undersåkers Sogn, derimod i dettes Anneks Åre. Her er Stenen endnu at se (den blev fotograferet 1925 af Thor Högdahl²⁾ nær den norske Grænse ved Skurdalsporten. Også den jæmtlandske Grøndalssten, der er bleven antaget for Runesten, fordi der på den er nogle Streger, der dog ikke ved selv en løselig Betragtning kan ligne Runer, er der en hel lille Litteratur om.

Her skal man imidlertid ikke komme nærmere ind på de forskellige Anskuelser, der i Tidens Løb er gjort gældende angående Forståelsen af den jæmtlandske »Indskrift«.³⁾ Sandheden om den er vel, at den er et

¹⁾ Harald Wieselgren: Om Stenen i Grönan Dal (Ymer 1889, 60f.).

²⁾ Se Tidsskrift för Hembygdsvärd 1929, 94 ff.

³⁾ Den er bl. a. blevet antaget, som allerede nævnt af Messenius, for et katolsk Propagandavers benyttet i Reformationstiden mod den lutherske Lære; Spådommen skulde være en af Hellig Broder Staffens Profetier o. a. m. (se Litt. hos Wimmer, Wieselgren i Ymer 1889 og L. Daae: Norske Helgener 1879, 221 ff.).

Lån fra den danske Spådom knyttet til Stenen i grøn-
nen Dal ved Ulstrup. Den danske »Indskrift« turde
være den oprindelige, medens den svenske Formu-
lering er kommet til senere, samtidig med at en For-
veksling mellem de to Lokalteter Grøndal i Jylland
og i Jæmtland jo var meget nærliggende — og som
naturligvis er Forudsætningen for Stedfæstelsen af
Verset fra Ulstrup til »grönan Dal« i Jæmtland.

Som en Spådom om fremtidige forventede Tider har
den i Vers udformede Profeti haft let ved at vinde
alles Øre og huskes. Og i Lighed med andre sådanne
Folkeminder, hvis Indhold var lethuskeligt og derfor
i sig havde Betingelserne for at kunne spredes viden
om Lande, er de udmærkede Spådomslinjer bleven
kendt af store Dele af Befolkningen både i Danmark
og i Sverige, og bleven benyttet af Digterne. Når Spå-
dommen, så vidt vi nu kan følge Emnet, først er ble-
ven knyttet til en Runesten, har dette sin Årsag i, at
man i gammel Tid ofte dannede sig højst fantastiske
Fortællinger om Indholdet af de uforståelige Rune-
indskrifter. Grøndalsverset er et grumme karakteri-
stisk Udslag af sådanne Fortællinger, og dets Indhold
er blot én af de mange Spådomme om Fremtiden, som
i gamle Dage verserede blandt Folk.

»Stenen i grønne Dal« i Jæmtland findes som nævnt
ved Skurdalsporten. Her er et Fjeldpas, Skurdalssøen
ligger mod Nord, og fra den 839 m høje Skurdalshøjde
i Syd er der en vid Udsigt over Jæmtland, Hærje-
dalen og Norge. Disse stedlige Forhold mener den
svenske Forsker, Dr. William Anderson, er et
Bevis på, at her har været en Kultplads, hvor den
berømmelige Sten har været Midtpunktet. William
Anderson antager den for at være en »världspelare«
(altså en Irminsul, universalis columna). Han har

også samme Mening om Stenen ved Ulstrup og om et 10 Fod langt Kalkstensklippestykke med Indskrift fra det 17. Århundrede, der ligger over en Blindarkade i den nordre Stadsmur i Visby.¹⁾

Jeg stiller mig højst tvivlende overfor Formodningen om i »Grøndalsstenene« at se Verdenssøjler. Stenen ved Ulstrup kan der nu slet ikke være Tale om i denne Forbindelse; dertil er den altfor lav, og de omtalte to svenske Sten er også for små til, at de kunde blive betragtede som Verdensstøtter. Sachsernes Irminsul har sikkert været en stor Træstamme, og Verdensstøtten mellem Helligstenene (Sölfarkappar) ved Porsangerfjord i Finmarken rager også højt op i Luften.

Derimod er der jo intet til Hinder for at tro, at de omtalte Stene kan have været Blótstene eller på anden Måde hørt til Udstyret i en gammelnordisk Helligdom. Derom véd vi intet med Sikkerhed, ligesom vi ej heller ved nogetsomhelst om, hvor meget ældre end fra 1503 Grøndalsverset er, eller hvorfor det lige netop blev til Runestenen i Grøndal, Spådommen blev stedfæstet. Stednavnet Grøndal (grønne Dal) i det af A. S. Vedel opnoterede Vers giver os dog Lov til at formode, at Versets Digter har været fra Ulstrupegnen. Han har kendt både Stedsbetegnelsen og Runestenen. Og Spådommen, som den gamle fædrelandssindede Digter er Ophavet til, har vist sig mere levedygtig end de allerfleste af den Slags Udtalelser om Fremtiden.

¹⁾ William Anderson: Asgård, Eddans Paradis och andra Kultplatser i sydsvenska Bygder 1931, 41 f.